

ΘΕΟΛΟΓΙΑ

ΤΡΙΜΗΝΟΝ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΤΟΜΟΣ ΛΘ'

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΙΟΥΝΙΟΣ 1968

ΤΕΥΧΗ Α-Β'

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΘΕΜΕΛΙΩΔΩΝ ΚΑΝΟΝΙΚΩΝ ΑΡΧΩΝ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΙΑΣ *

Υ Π Ο

Ἀρχιεπρεσ. Καθηγητοῦ ΛΙΒΙΟΥ ΣΤΑΝ

Ἡδη πρὸ πολλοῦ καταφέρονται ἐναντίον τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἐπικρίσεις καὶ κατηγορίαι, ὡς πρὸς τὴν ἐπίμονον αὐτῆς στάσιν τοῦ περιφυλάττειν παναρχαίας τινὰς ταξιθετήσεις καὶ μορφάς, αἵτινες καθίστανται δῆθεν, προσκόμματα ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀνανέωσης καὶ τῆς ἐν γένει προόδου τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς καὶ τῆς ἐξελίξεως τῆς θρησκευτικῆς ζωῆς.

Βεβαίως, τῶν πραγμάτων μόνον ἐπιπολαίως θεωρουμένων ἢ ἀναφερομένων μόνον εἰς τὰ ἔξω συμβεβηκότα τῆς ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς, αἱ ἐπικρίσεις καὶ κατηγορίαι, περὶ ὧν ὁ λόγος, θὰ ἠδύναντο νὰ στηριχθοῦν. Κατὰ βάθος ὅμως αὗται δὲν ἀπευθύνονται ἐναντίον τοῦ οὐσιώδους περιεχομένου τῆς Ὁρθοδοξίας, τὸ ὅποῖον ἐγκρίεται εἰς τὰς ἀληθείας τῆς πίστεως καὶ τὰς γενικὰς ἀρχὰς τῆς ὀργανώσεως καὶ τῆς διοικήσεως αὐτῆς.

Ὡς ἐκ τούτου ἐνομίσαμεν καλὸν ἐπὶ τῇ σημερινῇ ταύτῃ ἐπισημῶν εὐκαιρίᾳ νὰ ἐπιχειρήσωμεν σύντομόν τινα ἐπισκόπησιν τῶν θεμελιωδῶν κανονικῶν ἀρχῶν τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, οὐχὶ ὡς δικαιολογίαν ἐναντι τῶν ἐπικριτῶν, ἀλλὰ κυρίως διὰ νὰ διασαφηνίσωμεν ἀπὸ κανονικῆς ἐπόψεως, ὅσον εἶναι δυνατόν, τὴν ζωὴν τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας πρὸς τοὺς σκανδαλιζομένους καὶ προσκρούοντας εἰς τὰς ἀρχὰς αὐτῆς καὶ δὴ εἰς τὴν ἐμμονὴν μεθ' ἧς αὕτη προφυλάσσει καὶ ὑπερασπίζεται τὰ θεμελιώδη στοιχεῖα τῆς οὐσίας αὐτῆς.

Γενικῶς αἱ θεμελιώδεις κανονικαὶ ἀρχαὶ τῆς Ὁρθοδοξίας ἐγκρίονται ἀφ' ἐνὸς μὲν εἰς τὸν οἰκουμενικὸν συνταγματικὸν χάρτην τῆς Ἐκκλησίας, ὃν ἀποτελεῖ ὁ κῶδιξ τῶν Ἱερῶν Κανόνων, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς τὸ διὰ τῆς μακροβίου καὶ σταθερᾶς πράξεως τῆς ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς καθιερωθὲν ἔθιμον τοῦ κανονικοῦ Δικαίου. Τινὲς ἐκ τῶν ἀρχῶν τούτων ἔχουν δογματικὸν περιεχόμενον ἢ δογματικὴν βάσιν· ἄλλαι δὲ ἔχουν μόνον νομικὸν καὶ κανονικόν. Οὕτω δυνάμεθα βάσει τοῦ περιεχομένου νὰ διαιρέσωμεν αὐτὰς εἰς δύο κατηγορίας.

* Ὁμιλία γενομένη ὑπὸ τοῦ ἀρχιεπρεσβυτέρου Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημικοῦ Θεολογικοῦ Ἰνστιτούτου τοῦ Βουκουρεστίου κ. Λιβίου Στάν κατὰ τὴν εἰς ἐπίτιμον διδάκτορα ἀναγόμεναι αὐτοῦ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Θεσσαλονίκης.

Εἰς τὴν πρώτην κατηγορίαν, ἦτοι μεταξύ τῶν θεμελιωδῶν κανονικῶν ἀρχῶν τῶν ἔχουσῶν δογματικὸν περιεχόμενον ἢ δογματικὴν βάσιν περιλαμβάνονται:

1. Ἡ ἐκκλησιολογικὴ-ιδρυτικὴ ἀρχή.
2. Ἡ ὀργανικὴ ἢ ἐκκλησιαστικὴ-συνταγματικὴ ἀρχή.
3. Ἡ ἀρχὴ τῆς οἰκουμενικότητος.
4. Ἡ ἱεραρχικὴ ἀρχή.
5. Ἡ συνοδικὴ ἀρχή.
6. Ἡ ἀρχὴ τῆς οἰκονομίας.
7. Ἡ ἀρχὴ τῆς ἐξωτερικῆς αὐτονομίας καὶ
8. Ἡ ἀρχὴ τῆς νομιμότητος ἀπέναντι τοῦ κράτους.

Εἰς τὴν δευτέραν κατηγορίαν, ἦτοι μεταξύ τῶν θεμελιωδῶν κανονικῶν ἀρχῶν τῶν ἔχουσῶν νομικὸν καὶ κανονικὸν χαρακτῆρα περιλαμβάνονται αἱ ἀκόλουθοι ἀρχαί:

1. Ἡ ἀρχὴ τῆς αὐτοκεφαλίας
2. Ἡ ἀρχὴ τῆς ἐσωτερικῆς αὐτονομίας
3. Ἡ νομοκανονικὴ ἀρχὴ καὶ
4. Ἡ ἑδαφικὴ ἀρχή.

Αἱ τῆς πρώτης κατηγορίας ἀρχαὶ εἶναι νομικαὶ καὶ κανονικαὶ ἐκφράσεις δογματικῶν ἀληθειῶν, ἡγοῦν διδασκαλιῶν τινῶν τῆς Ἐκκλησίας, αἵτινες ἐφαρμόζονται εἰς τὴν κοινὴν διοργάνωσιν τῆς χριστιανικῆς ζωῆς. Αὗται τυγχάνουσι ἐφαρμογαὶ εἰς τὰς πραγματικὰς σχέσεις τῆς ζωῆς, τῆς περὶ τῆς οὐσίας τῆς Ἐκκλησίας διδασκαλίας, περὶ τῆς διαρθρώσεως καὶ τῆς ἐργασίας τῆς Ἐκκλησίας, περὶ τοῦ τρόπου καθ' ὃν συνιστᾶται ἡ αὐθεντία τῆς Ἐκκλησίας, περὶ τοῦ τρόπου καθ' ὃν ἐφαρμόζεται ἡ ἐκκλησιαστικὴ δύναμις, ὡς καὶ περὶ τοῦ τρόπου μεθ' ὃν συμπεριφέρεται ἡ Ἐκκλησία ὡς πρὸς τὰς ἄλλας μορφὰς τῆς διοργανώσεως τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς καὶ κυρίως ἔναντι τοῦ κράτους.

Αἱ θεμελιώδεις κανονικαὶ ἀρχαὶ ἀπλῆς νομικῆς καὶ κανονικῆς φύσεως, τυγχάνουσι ἐκφράσεις τοῦ τρόπου, διὰ τοῦ ὁποίου ἡ Ἐκκλησία κατέστησε καὶ διεμόρφωσεν εἰς γενικὰς διατάξεις νομικοῦ χαρακτῆρος τὰ πλέον κατάλληλα αὐτῆς μέτρα δι' ὧν ἐπρόκειτο νὰ κανονίσῃ πρώτιστα τὰς μεταξύ τῶν μεγάλων αὐτῆς ἑδαφικῶν κέντρων, ἅτινα καθίσταντο προϊόντος τοῦ χρόνου σχέσεις, καὶ ὕστερον εἰς σχέσεις αὐτῆς μετὰ τῶν κυρίων ἐξωτερικῶν παραγόντων, μεθ' ὧν ἔρχεται εἰς ἐπαφὴν ἡ διοργανωμένη ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας καὶ δὴ μετὰ τῶν κρατικῶν συνόρων καὶ νόμων.

Βεβαίως εἰς τὰς ἀρχάς, ὡς ἀνωτέρω ἐξεθέσαμεν, εἶναι δυνατόν νὰ προστεθοῦν καὶ ἄλλαι, ἢ δὲ συστηματοποίησις αὐτῶν θὰ ἦτο δυνατόν ἐπίσης νὰ γίνῃ καὶ κατ' ἄλλον τρόπον, Μολαταῦτα ἢ ἀνάλυσις καὶ ἡ ἐμπεριστατωμένη

ἐξέτασις τῶν κυριωτέρων κανονικῶν ἀρχῶν τῆς Ὁρθοδοξίας, θὰ φέρῃ αὐτὰς ἀπαραιτήτως εἰς παρομοίαν τινὰ ταξινόμησιν αὐτῶν, κατὰ τὸ βᾶρος τοῦ περιεχομένου, κατὰ τὸν κύκλον τῆς ἐφαρμογῆς αὐτῶν καὶ κατὰ τὸ ὀρθόδοξον εἰδικόν, ὃ ἐκφράζουν.

Αἱ μνημονευθεῖσαι ἀρχαὶ τυγχάνουσι τόσον γνωσταὶ ὥστε καὶ μόνον ἡ ἀπαρίθμησις αὐτῶν εἶναι ἱκανὴ νὰ διεγείρῃ ἀρκετὰ στοιχεῖα, ἅτινα θὰ καταστήσουν αὐτὰς εὐλήπτους εἰς ὅλους τοὺς λειτουργοὺς καὶ τοὺς κοπιῶντας ἐν τῷ κόλπῳ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας. Θεωρῶ ἄσκοπον τὴν ἐπὶ μέρους ἐξέτασιν αὐτῶν. Τοῦναντίον θὰ προσπαθῆσω νὰ ὑπογραμμίσω ὅ,τι εἶναι χαρακτηριστικώτερον καὶ κυριώτερον ἐν τῇ κανονικῇ ἀντιλήψει τῆς Ὁρθοδοξίας, καὶ ἐν τῇ ἐμμονῇ αὐτῆς εἰς τὴν ἐκ παραδόσεως στάσιν τῆς.

1. Ἐν πρώτοις ἡ οὕτω λεγομένη ἐκκλησιολογικὴ-ἰδρυτικὴ ἀρχή.

Ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀρχῆς ταύτης ἡ Ὁρθοδοξία ἀντελήφθη καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ ἀντιλαμβάνεται τὴν ἐξ ἀποκαλύψεως ἀλήθειαν, ὅτι ἡ Ἐκκλησία ἰδρύθη ὡς ὄρατὴ κοινωνία, προικισμένη μεθ' ὅλων τῶν μέσων, διὰ τὴν πραγματοποίησιν τοῦ ἀγιαστικοῦ καὶ σωτηριώδους αὐτῆς ἔργου. Τὸ δὲ ἔργον αὐτῆς ἐκτυλίσσεται ἐν τῷ ὄρατῷ πλαισίῳ τῶν τοπικῶν κοινοτήτων ὡς καὶ ἐν τῷ ἐκκλησιολογικῷ οἰκουμενικῷ πλαισίῳ. Αἱ δύο αὗται μορφαὶ παρουσιάζονται ὡς δύο πόλοι τοῦ σωτηριολογικοῦ ἔργου τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ σύστασις τῶν ὄρατῶν αὐτῶν μορφῶν ἐν αἷς ἐκτυλίσσεται τὸ ἔργον τῆς Ἐκκλησίας, ἐξαρτᾶται τόσον ἐκ τῆς φύσεως καὶ τῆς ἐνεργείας τῆς θείας χάριτος, μεθ' ἧς εἶναι προικισμένη ἡ Ἐκκλησία, ὅσον καὶ ἐκ τῆς φύσεως καὶ τοῦ τρόπου ἐνεργείας τῶν ἀνθρώπων, οἵτινες καθίστανται οὐ μόνον ἀνεπίδεκτοὶ φθορᾶς καὶ διαλύσεως, λόγῳ τῆς ἐνεργείας τῆς χάριτος, ἀλλὰ τοῦναντίον ἐπιδεκτικοὶ μεταβολῆς εἰς σχηνώματα τῆς θείας χάριτος.

Ἡ ἐκκλησιολογικὴ-ἰδρυτικὴ ἀρχὴ διαδηλωθεῖσα διὰ τῆς καθόλου διδασκαλίας τῆς Ἐκκλησίας, ὡς καὶ τῆς ζωῆς καὶ τοῦ ἔργου αὐτῆς, ὑπογραμμίζει τὸν χαρακτῆρα ὄρατοῦ καθιδρύματος, διωργανωμένου κατὰ θρησκευτικούς ἀλλὰ καὶ κατὰ κοινούς ἀνθρωπίνους νόμους κοινωνικῆς συμβιώσεως.

Τὸ σχῆμα εἰς τὸ ὁποῖον συμπήγνυται κατὰ πληρέστερον τρόπον ἡ ἀρχὴ αὕτη εἶναι βεβαίως ἡ κανονικὴ νομοθεσία τῆς Ἐκκλησίας, καθ' ὅσον αὕτη παρουσιάζει τὴν πλέον περιεκτικὴν ἔκφρασιν τῆς ζωῆς καὶ τοῦ ἔργου τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὰ κοινὰ ἀνθρώπινα μέτρα, τὰ ὁποῖα περιβάλλει διὰ διωργανωτικῶν διατάξεων καὶ καθιστᾶ μεταξὺ τῶν ἱστορικῶν μορφῶν, πραγματικότητά τινα, ἥτις ὑπερβαίνει τὴν ἱστορίαν.

Ἡ καθόλου ἱστορία καὶ τὸ παρὸν ἔργον τῆς Ἐκκλησίας μαρτυροῦν τὸ ὠφέλιμον καὶ τὸ ἀφευκτον τῆς παρουσίας καὶ τοῦ ἔργου τῆς Ἐκκλησίας ὡς

ιδρύματος, ἤτοι κοινωνικῆς ὁρατῆς συστάσεως ἐπὶ βάσεων δικαίου ὠργανωμένης.

Ἡ ἐποτελεσματικότης μεθ' ἧς ἐνήργει καὶ ἐνεργεῖ ἡ Ἐκκλησία χρησιμοποιοῦσα τὴν ἰδρυτικὴν αὐτῆς μορφήν, ἀποδεικνύει πόσον ἐσφαλμένη εἶναι ἡ γνώμη ἐκείνων, οἵτινες μέμφονται τὴν Ὁρθοδοξίαν, ὅτι αὐτὴ διὰ τῆς ἰδρυτικότητος ἀπώλεσε τόσον τὴν φύσιν ὅσον καὶ τὴν χαρισματικὴν-σωτηριολογικὴν αὐτῆς ἀποτελεσματικότητα.

Ἡ Ἐκκλησιολογικὴ-ἰδρυματικὴ ἀρχὴ τυγχάνει τὸ «ἄλφα» τῶν κανονικῶν ἀρχῶν τῆς Ὁρθοδοξίας καὶ ἐξ αὐτῆς ἀπορρέουν ἡ τοῦλάχιστον ἐπ' αὐτῆς στηρίζονται πᾶσαι αἱ ἄλλαι κανονικαὶ ἀρχαὶ ὁργανώσεως ἢ διοικήσεως τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας.

Οὐχὶ ὀλιγώτερον χαρακτηριστικὴ καὶ ἰδιαίτερος ὀρθόδοξος τυγχάνει ἡ ὀργανικὴ ἀρχή, ἡ λεγομένη καὶ συνταγματικὴ-ἐκκλησιαστικὴ ἀρχή ἢ καλλίτερον ἡ ἀρχὴ τῆς συμμετοχῆς (τοῦ λαϊκοῦ στοιχείου) εἰς τὸ ὅλον ἔργον τῆς Ἐκκλησίας.

Ἡ ἐξέτασις τῆς ἀρχῆς ταύτης, ὡς καὶ τῶν κυριωτέρων αὐτῆς πρακτικῶν ἐπόψεων, ἔγινεν ἀφετηρία πολλῶν συζητήσεων μεταξὺ τῶν θεολόγων ἐπιστημόνων ἐν Ἑλλάδι καὶ πολλαὶ μελέται καὶ ἄρθρα ἐγράφησαν, μεταξὺ τῶν ὁποίων μνημονεύομεν ἐνταῦθα τὴν λαμπρὰν πραγματείαν τοῦ τέως συναδέλφου καθηγητοῦ τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου παρὰ τῇ Θεολογικῇ Σχολῇ τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης καὶ νῦν Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος κ. Ἱερωνύμου Κοτσώνη.

Τὸ ζωτικὸν ἐνδιαφέρον ὅπερ ἐδείχθη εἰς τὸ πρόβλημα τοῦτο ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων θεολόγων, ἐν τῷ κόλπῳ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας, ἔτυχε μεγάλης προσοχῆς ἐκ μέρους τοῦ ὀρθοδόξου κόσμου, ὁ δὲ νοῦς καὶ ἡ καρδιά τῶν βουμάτων θεολόγων εὐρίσκετο πάντοτε πλησίον ἐκείνων, οἵτινες ἐτάσσοντο ὑπὲρ τῆς ὀργανικῆς ἢ συνταγματικῆς-ἐκκλησιαστικῆς ἀρχῆς.

Λέγεται δὲ ὀργανικὴ ἀρχή, καθ' ὅσον δι' αὐτῆς ἐκφράζεται ἡ ἀλήθεια, ὅτι ἡ Ἐκκλησία ἔχει ὀργανικὴν τινα σύστασιν, ἤτοι ὁμοιότητος ὀργανισμοῦ τινος καὶ ὅτι τὸ ἔργον αὐτῆς ἐκτυλίσσεται κατὰ νόμους παρομοίους μὲ ἐκείνους, οἵτινες κυβερνοῦν τὴν ζωὴν καὶ τὸ ἔργον οἰοῦν ἴσως σχήματος ζωῆς ὀργανικῶς συσταθείσης, ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ὅτι πάντα τὰ μέλη τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ὀργανισμοῦ ἐνδιαφέρονται ἀποτελεσματικῶς διὰ τὴν ἐκτέλεσιν καὶ πραγματοποίησιν τοῦ ὅλου ἔργου τῆς Ἐκκλησίας.

Λέγεται δὲ καὶ συνταγματικὴ-ἐκκλησιαστικὴ ἀρχή, καθ' ὅσον αὕτη ἐκφράζει τὴν τάξιν, καθ' ἣν τόσον αἱ ἐκκλησιαστικαὶ μονάδες, ὅσον καὶ τὰ ὄργανα διοικήσεως τῆς Ἐκκλησίας συνίστανται, ἡγουν μορφώνονται ἢ συντίθενται διὰ τῆς ἐκφράσεως τοῦ θελήματος πάντων τῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας, οὐχὶ δὲ διὰ τοῦ θελήματος ἀρχῆς τινος ἢ κατηγορίας τινὸς μελῶν, οὐδὲ γεννῶνται ἀυθόρμητως ἢ αὐτομάτως. Καὶ καθὼς αἱ μονάδες καὶ τὰ διοικητικὰ ὄργανα

τῆς Ἐκκλησίας συνίστανται τοιουτοτρόπως, κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἐκτελεῖται καὶ τὸ ἔργον τῶν ὀργάνων τούτων διὰ τῆς ἀποτελεσματικῆς (συνεργασίας) τῶν μελῶν πάσης κατηγορίας τῆς Ἐκκλησίας. Καθ' ὅσον κατὰ τὴν ἐφαρμογὴν τῆς ὀργανικῆς ἢ συνταγματικῆς-ἐκκλησιαστικῆς ἀρχῆς τὸ λαϊκὸν στοιχεῖον φαίνεται ἀναλαμβάνον μεγαλύτεραν ἀποστολὴν εἰς τὰ σημαντικώτερα διὰ τὴν ζωὴν τῆς Ἐκκλησίας ἔργα, ἡ ἀρχὴ αὕτη λέγεται καὶ ἀρχὴ τῆς συμμετοχῆς τῶν λαϊκῶν εἰς τὸ ἔργον τῆς Ἐκκλησίας,

Ἐκ τῆς τελευταίας διατυπώσεως τῆς ἀρχῆς ταύτης προκύπτει ἡ στάσις καὶ ἡ σημασία τοῦ λαϊκοῦ στοιχείου ἐν τῇ ζωῇ καὶ τῷ ἔργῳ τῆς Ἐκκλησίας. Τὸ πρᾶγμα φυσικὰ πρέπει νὰ θεωρηθῇ ἐν σχέσει πρὸς τὰ δύο ἄλλα στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦν τὸν ἐκκλησιαστικὸν ὀργανισμόν. ἤτοι πρὸς τὸ κλῆρον καὶ τὸν μοναχισμόν. Καὶ τὰ τρία αὐτὰ στοιχεῖα εὐρίσκονται συνυφασμένα εἰς τὴν σύστασιν, τὴν σύνθεσιν καὶ τὴν διάρθρωσιν τοῦ ὄρατοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας, ὡς καὶ εἰς τὴν ἰδίαν κοινὴν ἐργασίαν διὰ τὴν ἐκτέλεσιν πασῶν τῶν πράξεων ἐκείνων, μέσῳ τῶν ὁποίων πραγματοποιεῖται ὁ σκοπὸς τῆς Ἐκκλησίας ἐν σωτηριολογικῇ προοπτικῇ καὶ δὴ τῶν πράξεων ἐκείνων, αἵτινες ἀνήκουν εἰς τὸ διδασκαλικόν, καθαγιαστικόν καὶ διοικητικόν ἢ δικαιοδοσιακόν ἔργον τῆς Ἐκκλησίας.

Ἐκαστον ἐκ τῶν μνημονευθέντων στοιχείων φέρει, κατὰ σειρὰν καὶ ἀνάλογον εὐθύνην δι' ὅλον τὸ ἔργον τῆς Ἐκκλησίας, τὸ ὁποῖον δὲν δύναται νὰ ἐκτελεσθῇ ἀποκλειστικῶς ὑπὸ τοῦ κλήρου, οὔτε καὶ πάλιν ὑπὸ μόνον τῶν ἄλλων μελῶν τῆς Ἐκκλησίας, παρὰ μόνον διὰ τῆς στενῆς συνεργασίας πάντων αὐτῶν, κατὰ τρόπους καθοριζομένους ὑπὸ διαφόρων δικαιωμάτων καὶ καθηκόντων, καθιερωμένων ὑπὸ τῆς θετικῆς νομοθεσίας ἢ τῶν ἐν τῇ ζωῇ τῆς Ἐκκλησίας ἐθίμων, σταθερῶς δὲ βασιζομένων ἐπὶ τῆς διδασκαλίας τῆς Ἐκκλησίας, τῆς ὁποίας λαμπρὰ ἔκφρασις τυγχάνει ἡ Α' ἐπιστολὴ πρὸς Κορινθίους (12,12-31).

Ἀποτελοῦσα λοιπὸν ἡ Ἐκκλησία ὀργανισμόν ἔχει ἀνάγκην ὅλων τῶν στοιχείων, τὰ ὁποῖα συνθέτουν αὐτήν, διότι ἐλλείψει αὐτῶν εἶναι ἀδύνατος ἡ πραγματοποίησις τοῦ ἔργου αὐτῆς. Ἐκ τῶν ἀνωτέρω προκύπτει ὅτι τόσον διὰ τὸν κλῆρον ὅσον καὶ διὰ τοὺς πιστοὺς καθίσταται ἐπιτακτικὸν ὄχι μόνον τὸ θρησκευτικὸν καὶ ἠθικὸν καθῆκον ἀλληλοβοηθείας καὶ συνεργασίας, ἀλλὰ καὶ τὸ νομοθετικὸν καθῆκον ἐκ μέρους τοῦ κλήρου, τοῦ συγκαλεῖν τοὺς πιστοὺς εἰς διηνεκῆ συνεργασίαν καὶ ἐφ' ὅλων τῶν μερῶν τοῦ ἱερατικοῦ ἔργου, βεβαίως εἰς τὰ πλαίσια καὶ τὸν βαθμὸν τῆς χαρισματικῆς διαφόρου καταστάσεως τῶν πιστῶν.

Ἐξ ἱστορικῆς προοπτικῆς θεωρούμενον τὸ ζήτημα καὶ δὴ ἐκ τῆς προοπτικῆς, ἣν προσφέρει ἡ διάστασις μεταξὺ τοῦ παρελθόντος καὶ τοῦ μέλλοντος, τὸ ἔργον ὁλοκλήρου τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σώματος παρουσιάζεται ὡς ἔργον πραγματικῶς θεϊκόν, τὸ ὁποῖον ἐνσωματοῦται ἀποτελεσματικῶς εἰς τὸ ἔργον

τῆς σωτηρίας, ἡ δὲ ἀπουσία αὐτοῦ ἀποτελεῖ κληρικοκρατίαν καὶ παρεκτροπὴν ἐκ τῆς ἱερᾶς ἀποστολῆς τῆς Ἐκκλησίας.

Λαμβάνουσα ὑπ' ὄψιν τὴν στάσιν καὶ τὴν σημασίαν πάντων τῶν κατηγοριῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας ἐν τῇ ζωῇ αὐτῆς, ἡ Βα ἐν Βατικανῷ Σύνοδος, ἠναγκάσθη νὰ ἀναγνωρίσῃ ἢ ἰδίᾳ, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν μακροαίωνα πρᾶξιν τῆς Ῥωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας, τὸ δίκαιον τῆς διηγενοῦς στάσεως τῆς Ὀρθοδοξίας ἐν τῷ προβλήματι τούτῳ, παρεμβάλλουσα, ἐν τῷ σχετικῷ πρὸς τὰς ἱεραποστολάς Ψηφίσματι, τὴν ἀκόλουθον οἰκοδομητικὴν διασάφισιν: «Ἡ Ἐκκλησία δὲν εἶναι πραγματικῶς θεμελιωμένη, δὲν ζῆ τελείως καὶ δὲν ὑπάρχει τὸ ἀπόλυτον σημεῖον τοῦ Χριστοῦ μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων, ἐὰν τὸ λαϊκὸν στοιχεῖον λείπῃ καὶ ἐὰν τοῦτο δὲν συνεργάζεται μετὰ τῆς ἱεραρχίας». (Τὸ σχετικὸν ψήφισμα πρὸς τὰς ἱεραποστολάς, τῆς 7ης Δεκ. 1965, παραγρ. 21).

Πλέον παρημελημένη ἢ ὀλιγώτερον ἐξηρμένη κατὰ τὸ παρελθόν, ἀλλὰ ὁσημέραι καλουμένη εἰς τὸ φῶς τῆς ἐξελίξεως τῆς ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς κατὰ τὰς τελευταίας δικαιοτηρίδας τυγχάνει ἡ ἀρχὴ τῆς οἰκουμενικότητος.

Ἡ ἀρχὴ αὕτη, συγχρονισθεῖσα κατὰ τρόπον τόσον εὐτυχῆ ὑπὸ τοῦ ἐν τῷ κόλπῳ τῆς Ὀρθοδοξίας ἐξελισσομένου ἔργου, ὡς καὶ ὑπὸ τοῦ ἐνδιαφέροντος, τὸ ὁποῖον ἐξήγειρεν εἰς τὸν ὅλον χριστιανικὸν κόσμον ἐπικεφαλῆς τῆς Οἰκουμενικῆς Κινήσεως, εἶναι ἀρχὴ τις παλαιὰ καὶ σταθερὰ τῆς Ὀρθοδοξίας, καὶ τόσον εὐνόητος ὥστε οὔτε κἂν ἡσθάνθη τὴν ἀνάγκην εἰδικῆς ὑπογραμμίσεως ἢ ἀναπτύξεως αὐτῆς.

Ἡ ἐκφρασις τῆς ἀρχῆς ταύτης ἦτο ἐπίσης τὸ ὑπὸ τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων ἐκτελούμενον ἔργον, ὡς καὶ ἡ σταθερὰ συμφωνία καὶ συνενόησις τῆς ἀπανταχοῦ Ὀρθοδοξίας, ἐν τῷ πνεύματι τοῦ διεσκορπισμένου οἰκουμενισμοῦ τοῦ διαδηλουμένου πάντοτε μέσου τῆς «συμφωνίας τῆς διεσκορπισμένης Ἐκκλησίας» («Consensus Ecclesiae»).

Ἡ ἀρχὴ τῆς οἰκουμενικότητος εἶναι τὸ ἀντίθετον τοῦ μονομεροῦς, εἶναι ἡ ἀρχὴ καθ' ἣν ἡ οἰκουμενικὴ ἐνότης τῆς Ἐκκλησίας συνίσταται οὐχὶ ἐν τῇ μονομερεῖ, ἀλλ' ἐν τῇ πολυμερεῖ ἐνότητι ὅλου τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σώματος.

Ἡ ἀρχὴ αὕτη ἐδέσμευε πάντοτε καὶ δεσμεύει καὶ σήμερον, ὅπως αἱ τοπικαὶ μεγαλύτεραι ἢ μικρότεραι μονάδες, αἵτινες ἀποτελοῦν τὸ μέγα σῶμα τῆς Ἐκκλησίας, ἀντανακλώσι πιστῶς ἐν τῇ διοργανώσει καὶ τῷ ἔργῳ αὐτῶν τὴν οἰκουμενικότητα τῆς Ἐκκλησίας. Ἀφ' ἐτέρου δὲ αὕτη ἐπέβαλε καὶ ἐπιβάλλει, ὅπως τὰ γενικὰ ἀντιπροσωπευτικὰ ἀνώτερα ὄργανα, ἅτινα ἐκφράζουν τὸ πλῆρωμα τῆς οἰκουμενικότητος τῆς Ἐκκλησίας, ἀντανακλώσιν ἐν αὐτοῖς πιστῶς τὸν τρόπον τῆς συμβιώσεως καὶ τῆς συνεργασίας παντὸς τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ

σώματος, οὗτινος τὴν συγκεκριμένην καὶ σταθερὰν ἔκφρασιν ἀποτελεῖ ἡ ζωὴ καὶ τὸ ἔργον τῶν τοπικῶν ἢ μεγαλυτέρων ἐκκλησιαστικῶν μονάδων.

Ἡ διηνεκῶς προξενουμένη προσέγγισις ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ ζωῇ ὅλων τῶν τοπικῶν ἢ μεγαλυτέρων μονάδων τῆς Ἐκκλησίας ἐπιβάλλει ὅπως οὐδεμία τοπικὴ Ἐκκλησία ὑπερβαίῃ τὴν μορφήν τῆς οἰκουμενικότητος καὶ ὅπως πάντα τὰ ἀνώτερα διοικητικὰ ὄργανα τῆς οἰκουμενικῆς Ἐκκλησίας θεωροῦν τὸν εἰδικὸν τοπικόν, (ἐδαφικόν, γεωγραφικόν, ἔθνικόν καὶ ἄλλου εἶδους) χαρακτῆρα τῆς ζωῆς καὶ τοῦ ἔργου τῶν τοπικῶν κοινοτήτων ἢ καὶ ἄλλων μεγαλυτέρων, ὡς στοιχεῖα φυσικὰ καὶ ἀναπόφευκτα, ὧν ἡ παρουσία οὐδὲν ἄλλο πράττει εἰ μὴ νὰ αὐξάνῃ τὴν συνάφειαν καὶ τὸ γόητρον τῆς ἐν ποιικιλίᾳ ἐνότητος τῆς Ἐκκλησίας, ἐν ἣ καὶ συνίσταται πραγματικῶς κατὰ τὸν περιεκτικώτατον τρόπον ἡ οἰκουμενικότης τῆς Ἐκκλησίας.

Ὡς συμπέρασμα ἐκ τῆς ζωῆς καὶ τοῦ ἔργου τῆς Ὁρθοδοξίας, ὡς καὶ τῆς δογματικῆς αὐτῆς διδασκαλίας συνάγεται ὅτι ἡ κανονικὴ ἀρχὴ τῆς οἰκουμενικότητος τελειοποιεῖ τὸν τροῦλον ὀλοκλήρου τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας, τὸν ὁποῖον ἔχουν σχεδιάσει αἱ δύο ἄλλαι μνημονευθεῖσαι ἀρχαὶ καὶ δὴ ἡ ἐκκλησιολογικὴ-ἰδρυματικὴ ἀρχὴ καὶ ὀργανικὴ ἢ συνταγματικὴ ἐκκλησιαστικὴ ἀρχή.

Αἱ τρεῖς αὗται ἀρχαὶ κρινόμεναι κατ' ἰδίαν καὶ κατὰ τὴν μεταξὺ των συνάφειαν, καὶ ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων τὰ ὁποῖα ἐπέφερον εἰς τὴν ζωὴν καὶ τὸ ἔργον τῆς Ἐκκλησίας μέχρι σήμερον, οὐ μὴν καὶ ἐκ τῆς ἀκραδάντου πεποιθήσεως ὅτι αὗται δύνανται νὰ διασφαλίζουσι καὶ εἰς τὸ ἐξῆς ὅλον τὸ σωτηριῶδες ἔργον τῆς Ἐκκλησίας ὑφ' οἰασθῆποτε συνθήκας, τὰς ὁποίας δημιουργοῦν αἱ ἀλλαγαὶ τῆς ἱστορίας, ὡς καὶ ἡ διηνεκῆς μεταβολὴ τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας, ἀποδεικνύει κατὰ τρόπον βεβαιώτατον ὅτι αὗται δὲν ἐνεφάνιζον οὔτε ἐμφανίζουσι προσκόμματα ἐπὶ τῆς ὁδοῦ ἐξελίξεως ἢ προόδου τῆς ἀνθρωπίνης ἐν γένει ζωῆς καὶ οὔτε ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς ἐξελίξεως τῶν μορφῶν τῆς θρησκευτικῆς ζωῆς. Ἐξ ἄλλου αὗται παρέχουσι εἰς ἡμᾶς τὴν βεβαιότητα, ὅτι καθ' οἰανδήποτε στιγμήν τῆς ἱστορικῆς υπάρξεως τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς καὶ τῆς Ἐκκλησίας, ἡ φύλαξις καὶ ἡ πιστὴ τήρησις τῶν ἀρχῶν τούτων, θὰ ἀσφαλίσῃ—ἀπὸ τὴν πλευρὰν τῆς πλέον ζωῆς καὶ ἀμέσου ἐπαφῆς μετὰ τῆς πραγματικότητος τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς—οὐ μόνον τὴν παρουσίαν τῆς Ἐκκλησίας ἐν τῇ ζωῇ τῆς ἀνθρωπότητος, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς σωτηρίου αὐτῆς ἀποστολῆς κατὰ πᾶσαν περίπτωσιν.

Ἐκ τῶν θεμελιωδῶν κανονικῶν ἀρχῶν τῆς Ὁρθοδοξίας ἡ ἱεραρχικὴ καὶ συνοδικὴ ἀρχή, ὡς κανονικαὶ ἀρχαὶ δογματικοῦ περιεχομένου, εὐρέθησαν κατὰ τὸν τελευταῖον αἰῶνα εἰς τὸ κέντρον πολλαπλῶν συζητήσεων, ἕνεκα τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀπασχολήσεων ἐξ ἀφορμῆς τῶν συζητήσεων καὶ ἀποφάσεων τῆς Α' καὶ Β' ἐν Βατικανῷ Συνόδου.

Αἱ δύο αὗται θεμελιώδεις κανονικαὶ ἀρχαὶ εἶναι ἐπαρκῶς διαυγεῖς καὶ

τόσον κλασσικῶς διατετυπωμένοι, ὥστε δὲν θὰ παρίστατο ἀνάγκη νὰ ἐπιμεινωμεν ἐπ' αὐτῶν ἂν δὲν ἐφέροντο εἰς συζήτησιν, ἐπὶ τῷ σκοπῷ τῆς ἀλλοιώσεως τῆς δογματικῆς αὐτῶν βάσεως.

Ἄς ἐξετάσωμεν ἐν πρώτοις τὴν ἱεραρχικὴν ἀρχήν.

Ἡ δογματικὴ διδασκαλία τῆς ὁποίας ἡ ἔκφρασις τυγχάνει ἡ ἱεραρχικὴ ἀρχή, ἡ ὁποία εἶναι ἡ περὶ ἱερωσύνης ἐν γένει διδασκαλία καὶ δὴ περὶ τῆς κατ' ἐντολήν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ συστάσεως τῆς ἱερωσύνης ὑπὸ τῶν θείων Ἀποστόλων κατὰ τοὺς τρεῖς αὐτῆς βαθμούς· τοῦ διακόνου, τοῦ πρεσβυτέρου καὶ τοῦ ἐπισκόπου. Οἱ τρεῖς βαθμοὶ τῆς ἱερωσύνης τῆς Καινῆς Διαθήκης ἢ τῆς ἱερωσύνης θεικῆς συστάσεως τυγχάνουν τόσον μέρος τι ἐκ τῆς ὑπὸ τῶν θείων Ἀποστόλων παραδοθείσης τῇ Ἐκκλησίᾳ παρακαταθήκης, ὅσον καὶ τὰ κύρια στοιχεῖα παραφυλάξεως τῆς ἀποστολικῆς παρακαταθήκης καὶ διαδοχῆς, ἥτις συνίσταται ἐκ τῆς ὀρθῆς πίστεως καὶ ἐξ ὅλης τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐξουσίας, ἥτοι ἐξ ὅλων τῶν μέσων δι' ὧν ἡ Ἐκκλησία ἤτο προικισμένη νὰ ἐκτελῇ τὸ σωτήριον αὐτῆς ἔργον καὶ τὰ ὁποῖα ἀπορρέουν ἐκ τῆς καθαγιαζούσης χάριτος, τῆς μεταδιδομένης διὰ τοῦ ἁγίου Μυστηρίου τῆς Ἱερωσύνης.

Κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν σαφῆ ταύτην διδασκαλίαν περὶ τῆς ἀποστολικῆς κληρονομίας ἢ διαδοχῆς, ἀνεπτύχθη καὶ ἡ γνωστὴ διδασκαλία περὶ διαδοχῆς τινος ὑπέρ-ἀποστολικῆς ἢ περὶ τῆς οὕτω λεγομένης Πιτρικῆς κληρονομίας, ἥτις παρεχωρεῖτο δῆθεν μόνον εἰς τὴν ῥωμαϊκὴν ἔδραν, ἐπὶ τῷ σκοπῷ, ἵνα συσταθῇ ὑπεράνω τῶν τριῶν βαθμῶν τῆς ἱερωσύνης τῆς Νέας Διαθήκης καὶ τέταρτος βαθμὸς, ὅστις οὐ μόνον θὰ ἦτο ἐπικεφαλῆς τῶν ἄλλων τριῶν, ἀλλ' ὅτι ἐξ αὐτοῦ θὰ ἀπέρρεεν ὅπωςδήποτε ἡ ἀποστολὴ αὐτῶν, ἥτις δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ ἐκτελεσθῇ κατ' οὐδένα τρόπον εἰ μὴ μέσῳ ἐργασίας τινὸς ἐξαρτωμένης ἐκ τοῦ τοιοῦτου βαθμοῦ. Μὲ ἄλλας λέξεις εἰς τὴν διδασκαλίαν περὶ ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας, καὶ ἀκολούθως εἰς ὅτι ἀφεώρα τὴν ἱεραρχικὴν ἀρχὴν ὡς θεμελιώδη κανονικὴν ἀρχὴν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς, ἐπειρᾶτο νὰ εἰσαχθῇ στοιχεῖόν τι καινόν, ἀντίθετον εἰς τὴν ὅλην διδασκαλίαν καὶ τὸ ὅλον ἔργον τῆς κατὰ τὴν πρώτην χιλιετηρίδα ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ ἀντίθεσις δὲ αὕτη ἀντιποιεῖται τὴν οὐσίαν τῆς περὶ τῆς φύσεως τῆς Ἐκκλησίας διδασκαλίας ὡς καὶ τὴν περὶ τῆς φύσεως καὶ τοῦ προορισμοῦ τῆς ἱερατικῆς διακονίας διδασκαλίαν καὶ κατὰ συνέπειαν καὶ αὐτὴν τὴν κανονικὴν ἱεραρχικὴν ἀρχὴν τὴν ἐπὶ τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ Ἱερᾶς Παραδόσεως στηριζομένην. Ὅθεν διὰ τὴν ἔξαρσιν τῆς πραγματικῆς σημασίας τῆς ἱεραρχικῆς ἀρχῆς, ὡς καὶ δι' ἀπλουστέραν καὶ διαυγεστέραν προβολὴν τῆς ἀληθείας, τὴν ἐποῖαν ἐκφράζει ἡ ἀρχὴ αὕτη, ἐνομίσαμεν ἀναγκαῖον ὅπως ἐπιχειρήσωμεν τὴν διασάφισιν παραμελημένων τινῶν ὀψεων τοῦ ἀβασίμου τῆς ἀξιώσεως, ὅτι θὰ ἠδύνατο νὰ ὑπάρχη καὶ τέταρτος ἱερατικὸς βαθμὸς ἐν τῇ διακονίᾳ τῆς ἱερω-

σύνης τῆς Καινῆς Διαθήκης, ὡς βαθμὸς τῆς περιωπῆς τοῦ ἄλλοτε «Μεγίστου Ποντίφικος» (Pontifex Maximus).

α) Εἶναι μὲν γνωστὸν ὅτι κατὰ τὴν σαφῆ καὶ τελεῖαν αὐθεντικὴν μαρτυρίαν πολλῶν κανόνων τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων (ΚΑν. 6, 7 Α' Οἰκ. 2,3 Β' Οἰκ. 28, Α' Οἰκ. 36 ΣΤ Οἰκ.) ὡς καὶ κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ πρώτου κανόνος τῆς πλήρους σημασίας διὰ τὸν εἰρηνικὸν αὐτῆς χαρακτῆρα Συνόδου τοῦ 879 τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἁγίας Σοφίας τῆς Κων/πόλεως ἐπὶ τῆς πατριαρχίας τοῦ Μ. Φωτίου, ἡ μία καὶ ἀδιαίρετος Ἐκκλησία δὲν ἐγνώριζεν εἰ μὴ μόνον τοὺς τρεῖς βαθμοὺς τῆς θεϊκῆς συστάσεως ἱερωσύνης, καὶ ὅτι εἰς τὰς σχέσεις μεταξὺ τῶν ἱεραρχῶν ἀνεγνωρίζοντο μόνον πρωτεῖα τιμῆς, ἅτινα κατέληγον εἰς τὴν τιμητικὴν ἱεραρχικὴν τάξιν τῶν κυριωτέρων θρόνων τῆς οἰκουμενικῆς Ἐκκλησίας. Οὔτε ἰῶτα οὐδὲ κεραία ἐκ τῶν πράξεων τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων, ἤτοι ἐκ τῶν πράξεων τῶν σημαντικωτέρων καὶ ὑψηλοτέρων τούτων ὀργάνων αὐθεντίας τῆς Ἐκκλησίας, διαβεβαιώνει τὴν ὑπαρξίν ἄλλου πρωτείου ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ εἰ μὴ μόνον τοῦ τιμητικοῦ πρωτείου εἰς τινὰς προϊσταμένους θρόνους τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας (Ῥώμης, Κωνσταντινουπόλεως, Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας καὶ Ἱεροσολύμων) καὶ οὔτε ὑπαινίσσεται ὅτι ὑπῆρχεν ἱεράρχης τις ὑπέρτατος, περιβεβλημένος ἐξουσίαν ἐφ' ὅλης τῆς Ἐκκλησίας, καὶ δὴ καὶ ἔχων ἐξουσίαν τοῦ ἐκφράζεσθαι ἀλαθῆτως εἰς ζητήματα πίστεως.

Ἐκτὸς τῶν κανόνων τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων διὰ τῶν ὁποίων ὠρίζετο αὐστηρῶς ἡ τιμητικὴ ἱεραρχικὴ τάξις τῶν κυριωτέρων θρόνων τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας, μὴ ἐπιτρεπομένης, ἀνευ συζητήσεως μεγαλυτέρας δικαιοδοσίας ἢ ἄλλης φύσεως προνομιακῆς ἐνεργείας θρόνου τινός, μνημονεύομεν ἐνταῦθα καὶ τὴν περίπτωσιν καθ' ἣν εἰς τῶν προκαθημένων τοῦ θρόνου Ῥώμης (ὁ Πάπας Ὀνώριος) κατεδικάσθη ὀριστικῶς ἐπὶ αἰρέσει διὰ τοῦ πρώτου κανόνος τῆς ἐν Τρούλφ Συνόδου, ὅστις ἀποτελεῖ πρᾶξιν ὑψηλοτάτης ἐκκλησιαστικῆς αὐθεντίας, ἐνώπιον τῆς ὁποίας ὡς καὶ τῶν ἄλλων μνημονευθέντων κανόνων, πᾶσαι ἄλλαι μαρτυρίαι, οἰασδήποτε φύσεως καὶ ἂν εἶναι οὐδεμίαν ἀποδεικτικὴν ἀξίαν δύνανται νὰ ἔχωσι.

Ἀλλὰ καὶ ἂν υποθέσωμεν ὅτι θὰ προϋτίθετο ὑπὸ τῶν θείων Ἀποστόλων ἡ σύστασις ἱεραρχικοῦ τινος βαθμοῦ ὑπερτέρου τῆς ἀρχιερωσύνης, ὁ τρόπος καθ' ὃν ἀξιοῦται ὅτι ὁ βαθμὸς οὗτος θὰ συνίστατο εἰς τὴν Ῥώμην ἀποδεικνύει ὅσον ἔνεστι σαφέστερον, δι' ὁποιοδήποτε ἐξετάζει ἐμπεριστατωμένως τὰ πράγματα, τὸ ἀβάσιμον τῆς τοιαύτης ἀξιώσεως.

β) Γνωρίζετε ἐξ ἄλλου ὅτι καθ' ὃν χρόνον, κατὰ τὸν Ῥωμαιοκαθολικὸν ἰσχυρισμὸν, συνίστατο ἐπὶ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ θρόνου ἐπίσκοπός τις, ὡς διάδοχος τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου—ἐπίσκοπος ἐφ' ὃν θὰ μετεδίδοτο ἡ ἐξουσία τοῦ ὑπερτάτου ἱεράρχου ἢ τοῦ διευθύνοντος ἡγέτου πάσης τῆς Ἐκκλησίας πεπρωσιμέ-

νου μετὰ τῆς σχετικῆς χάριτος, ὑπερέρας τῆς ἦν ἐκληρονόμησαν οἱ ἄλλοι ἐπίσκοποι — οὔτε κὰν εἶχε στερεωθῆ ἀκόμη γραπτῶς ἡ θεία ἀποκάλυψις τῆς Καινῆς Διαθήκης. Ἄλλ' οὔτε ἐν τῇ ἀγράφῳ ἀποκαλύψει ἡδύνατο νὰ εὐρεθῆ τι, ὅπερ νὰ δικαιολογήσῃ τὴν ἀξίωσιν προϋπάρξεως οὐσιωδῶν καὶ ὀριστικῶν κανονισμῶν ἐκκλησιαστικῆς διοργανώσεως, πρὶν ἢ σταθεροποιηθῆ ὀριστικῶς ἡ διδασκαλία τῆς πίστεως. Ὅθεν εἶναι κατὰδῆλον ὅτι τῆς πίστεως καὶ τῆς ἐπικρατήσεως αὐτῆς, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ προηγηθῆ ἡ διοργάνωσις τῆς Ἐκκλησίας καὶ μάλιστα κατὰ τὰ οὐσιώδη στοιχεῖα αὐτῆς. Ὡς ἐκ τούτου εἶναι πασιδῆλον ὅτι πρὸ τῆς συστηματοποιήσεως καὶ τῆς σταθεροποιήσεως τοῦ περιεχομένου τῆς θείας ἀποκαλύψεως δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἐπέλθῃ μέτρον τι, ὅπερ νὰ συνιστᾷ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τῆς Ἐκκλησίας ἱεράρχην ὑπεράτης ἐξουσίας, καθ' ὅσον τοῦτο θὰ ἐσήμαινεν, ὅτι εἰς τὸν ἱεράρχην τοῦτον θὰ ἐνεχειρίζετο κατὰ μέτρον πολὺ μεγαλύτερον παρὰ εἰς ἓνα ἀπόστολον καὶ ἀκόμη καὶ εἰς ὅλους τοὺς ἀποστόλους, ἡ ἐξουσία τῆς λογοκρισίας καὶ τῆς καθοδηγήσεως τῆς ἀγράφου σταθεροποιήσεως τῆς ἀποκεκαλυμμένης ἀληθείας. Μὲ ἄλλας λέξεις τοιοῦτός τις ἱεράρχης θὰ εἶχεν π.χ. τὸ δικαίωμα νὰ ὑποβάλλῃ τῇ ἐγκρίσει αὐτοῦ τὰ συγγράμματα τοῦ Ἀποστόλου Ἰωάννου, ἅτινα δὲν εἶχον ἔτι συντεθῆ καὶ νὰ διατάξῃ τὴν ἐνδεχομένην αὐτῶν λογοκρισίαν.

Νομίζομεν ὅτι ἐξ αὐτῆς τῆς ἐπόψεως τὰ πράγματα εἶναι σαφέστατα, τὸ δὲ συμπέρασμα εἶναι, ὅτι δὲν ὑπῆρχεν οὔτε καὶ ἡδύνατο νὰ ὑπάρχῃ ἱεράρχης τις ὅστις ὑπέρκειτο τῆς ἐξουσίας τοῦ ἀποστολικοῦ συλλόγου ἢ ἀκριβέστερον τῆς πάσης ἐκκλησιαστικῆς ἐξουσίας, ἥτις ἀποτελεῖ τὸ περιεχόμενον τῆς ἀποστολικῆς κληρονομίας καὶ διαδοχῆς. Τοιαύτην ἐξουσίαν δὲν εἶχον οὔτε οἱ θεοὶ Ἀπόστολοι οὔτε ὡς ἄτομα οὔτε ὡς σύνολον· αὕτη ἦτο ἀποκλειστικότης τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ, πραγματοποιουμένης δὲ διὰ τῆς ἐπενεργείας τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Καὶ τότε πῶς θὰ ἦτο δυνατόν νὰ φαντασθῆ τις χωρὶς νὰ ἀμαρτήσῃ ἐναντίον τοῦ Ἁγίου Πνεύματος τὴν ὑπαρξίν ἢ τὴν σύστασιν ἱεράρχου τινὸς πετροικισμένου μὲ τὴν ἐξουσίαν ὥστε νὰ δυνηθῆ νὰ ἀντικαταστήσῃ τὸν Σωτῆρα Χριστὸν καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα;

γ) Ἄλλη ἀποψις περὶ τῆς δῆθεν συστάσεως ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς Ρώμης, ὡς διαδόχου τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου καὶ ὡς ἐπισκόπου ὑπεράτης ἐξουσίας ἐφ' ὅλης τῆς Ἐκκλησίας, εἶναι ἐκεῖνη ἣτις ἀπορρέει ἐκ τῆς ἐρωτήσεως· πῶς θὰ ἦτο δυνατόν ἡ σύστασις τοιοῦτου ἱεράρχου καθ' ἣν στιγμὴν ὑπῆρχεν ἐν τῇ ζωῇ τοῦλάχιστον εἰς ἂν ὄχι δύο ἐκ τῶν Ἀποστόλων τοῦ Κυρίου καὶ δὴ μετὰ βεβαιότητος ὁ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης, πιθανῶς δὲ καὶ ὁ Ἀπόστολος Θωμᾶς; Εἶναι λοιπὸν δυνατόν νὰ φαντασθῆ τις καὶ εἶναι δυνατόν νὰ καταδεχθῆ χωρὶς νὰ ἀμαρτήσῃ ἐναντίον τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ὅτι ἀπλοῦς τις ἐπίσκοπος, ὅστις οὐδόλως κατεῖχε τὰ ἰδιώματα τῶν θείων Ἀποστόλων—καθόσον ἡ ἀποστολικὴ κατάστασις δὲν μετεδόθη ὡς ἐκκλησιαστικὴ διακονία μετὰ τὸν θά-

νατον τῶν θείων Ἀποστόλων — νὰ εἶχε τὸ θράσος νὰ ἀναλάβῃ τὸν τίτλον τοῦ ὑπερέτερου καὶ αὐτῶν τῶν θείων Ἀποστόλων, ἀκόμη καὶ τοῦ ἡγέτου τῆς Ἐκκλησίας, ὑπεράνω τῶν δικαιωμάτων καὶ τῆς θέσεως τοῦ ζῶντος τότε Εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου ἢ τοῦ Ἀποστόλου Θωμᾶ, ἤγουν ὑπεράνω τῆς θέσεως καὶ τῶν δικαιωμάτων τῶν ὑψηλοτέρων λειτουργῶν τῆς Ἐκκλησίας τῶν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ προσωπικῶς καὶ ἀπ' εὐθείας συσταθέντων;

Ἄλλὰ οὐδείς λόγος συντρέχει νὰ παραδεχώμεθα τοιαύτας παρεξηγήσεις, καθ' ὅτι αὐταὶ ἀντιτίθενται οὐ μόνον πρὸς τὴν λογικὴν, ἀλλὰ καὶ πρὸς αὐτὴν τὴν Καινὴν Ἀποκάλυψιν καὶ πρὸς ὅλα τὰ ἱστορικὰ δεδομένα. Καὶ ἂν ἀκόμη δεχθῶμεν ὅτι οὐχὶ ἐκ προθέσεως, ἀλλ' ἐκ πλάνης ἐδημιουργήθη μία τόσο σφαλερὰ θεωρία ἐκ μέρους τῆς Ῥωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας, αὐτὸ δὲ σημαίνει ὅτι ἡ πλάνη δύναται νὰ ὑποκαταστήσῃ τὴν ἀλήθειαν.

Ἄν λοιπὸν ἐξετάσωμεν τὸ γνωστὸν ἀξίωμα τῆς Ῥωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας περὶ ἐπισκόπου διαδόχου τοῦ ἀποστόλου Πέτρου εἰς τὸν θρόνον τῆς Ῥώμης, ἐν σχέσει πρὸς τὴν διδασκαλίαν τῆς Καινῆς Διαθήκης καὶ δὴ καὶ πρὸς τὸ γεγονός τῆς ὑπάρξεως ἐν τῇ ζωῇ τότε ἀποστόλων, προκύπτει, ἄνευ ἀντιρρήσεως ὅτι δὲν ὑπῆρχεν οὔτε κἀν ὑπάρχει βᾶσις τις θετικῆ τῆς προσποιουμένης ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ἐπισκόπων ἐξουσίας τοῦ ἐξασκεῖν ὡς ὑπερ—ἐπίσκοποι ἢ ὑπὲρ ἀπόστολοι, καὶ φεῦ τῆς ἀτοπίας, ὡς πρόσωπα ἀφομοιώσαντα τὴν Ἁγίαν Τριάδα καὶ τὸ δικαίωμα καθολικῆς δικαιοδοσίας ἢ πάσης ἄλλης φύσεως ἐν τῷ κόλπῳ τῆς Ἐκκλησίας.

Τῶν πραγμάτων οὕτως ἐχόντων ἡ ἱεραρχικὴ ἀρχὴ ὡς θεμελιώδης ἀρχὴ τῆς Ὁρθοδοξίας, καὶ ὡς λάμπει τῆς ἀληθείας, ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ ἐπιδέχεται ἀλλοιώσεις, οὔτε ἐπιτρέπει παρεκτροπὰς. Ἐξ ἴσου καὶ τὸ πρόβλημα τῆς ἐκκλησιολογικῆς σημασίας τῆς ἱεραρχικῆς ταύτης ἀρχῆς φαίνεται ὑπ' ἄλλον φῶς, ἡ δὲ κατανόησις αὐτῆς ἀποκτᾷ ἔκτασιν καὶ βάθος.

5. Ἡ τελευταία ἀρχὴ ἐν σχέσει πρὸς τὴν ὁποίαν θὰ προσπαθήσωμεν νὰ ὑπογραμμίσωμεν ὀψεῖς τινὰς εἶναι ἡ συνοδικὴ ἀρχή.

Ἡ ἀρχὴ αὕτη εἶναι πασίγνωστος· ὡς ἐκ τούτου δὲν ὑπάρχει ἀνάγκη νὰ ἐπιμεινῶμεν ἐπ' αὐτῆς. Καθὼς τυγχάνει γνωστὸν αὕτη εἶναι καθιερωμένη ἐν τῇ ἱστορίᾳ καὶ τῇ σημερινῇ ζωῇ τῆς Ἐκκλησίας τόσο διὰ τῶν συνόδων τῶν ἀρχιερέων ὅσον καὶ διὰ τῶν μικτῶν συνόδων.

Ἡ διηνεκῆς διδασκαλία καὶ πράξεις τῆς ἀχωρίστου Ἐκκλησίας ἦτο, ὅτι ἡ ὑπερέτερα αὐθεντία, ἡ δυναμένη νὰ συνίσταται καθ' ὅλην τὴν Ἐκκλησίαν εἶναι ἡ αὐθεντία, ἡ ἀντιπροσωπεύει ἡ Οἰκουμενικὴ Σύνοδος, κατὰ δὲ τὰ διάφορα μέρη τῆς Ἐκκλησίας τὰ ἄλλα εἶδη συνόδων, ἀναλόγως πρὸς τὰς ἐκκλησιαστικὰς ἐν τῇ Οἰκουμενικῇ Ἐκκλησίᾳ παρεχομένας μονάδας.

Ἡ ἀρχὴ τῆς συνοδικῆς διοικήσεως τῆς Ἐκκλησίας εἰς πάντα τὰ κλή-

ματα ἀνεγνωρίζετο θεωρητικῶς καὶ πρακτικῶς ὑπὸ τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας ἀκόμη μετὰ τὸ τελικὸν σχίσμα.

Ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς Βας Συνόδου ἐν Βατικανῷ ἐπεχειρήθη ἡ ἀνασύστασις αὐτῆς. Ἀλλὰ παρ' ὅλας τὰς προσπάθειας καὶ τὴν ἐπιμονὴν αὐτῆς ἡ Σύνοδος δὲν ἱκανοποίησε τοὺς δικαίους πόθους ἐκείνων, οἵτινες ἠγωνίζοντο διὰ τὴν ἐκ νέου αὐθεντικὴν τοποθέτησιν τῆς ἀρχῆς ταύτης μεταξύ τῶν θεμελιωδῶν κανονικῶν ἀρχῶν τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας.

Ποῖοι εἶναι οἱ τρόποι τῆς συνοδικῆς ἀρχῆς, τοὺς ὁποίους εἰσήγαγεν ἡ Βα ἐν Βατικανῷ Σύνοδος καὶ οἱ ὁποῖοι ἐκφράζουν σαφεῖς ἐπανόδους εἰς τὸ παρελθόν;

Ἡ σύνοδος τῶν ἐπισκόπων, ἥτις διπλασιάζει τὴν ῥωμαϊκὴν κουρίαν κατὰ τινὰς περιπτώσεις.

Αἱ ἔθνικαὶ διασκέψεις ἐπισκόπων τῶν τοπικῶν Ἐκκλησιῶν, μετὰ πλεόν τονισμένων προορισμῶν, συμφώνως, ἔστω καὶ μερικῶς πρὸς τὸν 34ον Ἀποστολικὸν κανόνα.

Αἱ διαρκεῖς ἐπιτροπαὶ ἢ αἱ διαρκεῖς σύνοδοι τῶν ἔθνικῶν διασκέψεων τῶν ἐπισκόπων.

Αἱ ἐπαρχιακαὶ διασκέψεις τῶν ἱερέων καὶ

Αἱ ἐπαρχιακαὶ ποιμαντορικαὶ διασκέψεις.

Ἡ πρὸς ἀνανέωσιν προσπάθεια, ἐκδηλωθεῖσα κατὰ τὴν Βαν Σύνοδον τοῦ Βατικανοῦ ἐν ταῖς διοργανωτικαῖς καὶ διοικητικαῖς ἀκόμη διατάξεσι τῆς Ἐκκλησίας, ἐδημιούργησε μεγάλας ἐλπίδας πραγματοποίησεως διὰ τῶν ἐνδεχομένων ἀποφάσεων τῆς Συνόδου ταύτης. Ἐν πάσῃ περιπτώσει αὐταὶ ἔφερον, ἔστω καὶ πάλιν θεωρητικῶς, εἰς φῶς τὴν συνοδικὴν ἀρχὴν καὶ προσεπάθησαν ὅπως ἐπὶ τῇ βάσει αὐτῆς ἢ ὑπὸ τὸ φῶς τῆς ἀρχῆς ταύτης νὰ ἐπιτυγχάνεται ἡ ἀληθὴς ἀνανέωσις τῆς ἐκκλησιολογίας, ἥτοι τῆς διδασκαλίας περὶ τῆς φύσεως καὶ τοῦ ἔργου τῆς Ἐκκλησίας.

Κατ' ἀντίθεσιν αὐτοῦ τοῦ τρόπου τοῦ κατειδεῖν τὴν συνοδικὴν ἀρχὴν καὶ τῆς στάσεως αὐτῆς ἐν τῇ ζωῇ τῆς Ἐκκλησίας, ὁ τρόπος καθ' ὃν ἀντιλαμβάνεται καὶ φυλάττεται αὕτη εἰς πᾶσαν τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν ἀποδίδει εἰς αὐτὴν τὴν προσήκουσαν τῇ ἀληθείᾳ λαμπρότητα.

Ἐφαρμοζομένης τῆς συνοδικῆς ἀρχῆς εἰς τὰς ἀναποφεύκτους κοινωνικὰς καὶ κανονικὰς σχέσεις ἐν τῷ κόλπῳ τῆς Ἐκκλησίας, εἰς τὴν περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς αὐθεντίας διδασκαλίαν καὶ περὶ τοῦ τρόπου τῆς συστάσεως καὶ τῆς ἀσκήσεως αὐτῆς πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς ἐκπληρώσεως τῆς σωτηρίου ἀποστολῆς τῆς Ἐκκλησίας, αὕτη συγκαταλέγεται ὁμοῦ μετὰ τῆς ἱεραρχικῆς ἀρχῆς καὶ μετὰ τῶν τριῶν ἄλλων θεμελιωδῶν κανονικῶν ἀρχῶν, μεταξύ τῶν κυριωτέρων στύλων τῶν ὑποστηριζόντων τὸ οἰκοδόμημα τῆς Ἐκκλησίας. Αὐταὶ ἀσφαλίζουν τὴν στερέωσιν τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ ἔργου αὐτῆς διὰ μέσου τῶν αἰώνων, συνδέουσαι πρὸς τὰς κοινὰς ἀντικειμενικὰς συνθήκας τῆς

ἀνθρωπίνης ἱστορίας μίαν πραγματικότητα ὑπερβαίνουσαν τὴν ἱστορίαν καὶ ἐν ἔργον, οὗ ἡ ἀρχή, ὡς ἔργον τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ κόσμῳ, κεῖται ὑπεράνω τοῦ κόσμου.

Τῶν θεμελιωδῶν κανονικῶν ἀρχῶν τῆς Ὁρθοδοξίας ἐν τῷ συνόλῳ αὐτῶν θεωρουμένων, αὗται ἀποτελοῦν τὸν σιδηρόφρακτον προμαχώνα τῆς Ἐκκλησίας, ὅστις συμβάλλει, ὅπως ὁ ὀργανισμὸς καὶ τὸ ἔργον τῆς Ἐκκλησίας φυλάττωσι τὴν δέουσαν ἰσορροπίαν, ἣν μόνον δυσχερῶς θὰ ἠδύναντο νὰ φυλάξῃ ἄλλος τις ἀνθρώπινος ὀργανισμὸς.

Μέσω τῆς πεπειρασμένης ταύτης ἰσορροπίας ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία ἀποβαίνει στερεὸν στήριγμα καὶ διανομεὺς προόδου ζωῆς ἐκάστου ἔθνους καὶ κύκλου ἐν ᾧ ἐνεργεῖ. Ὅθεν καὶ ἡ ἐκ παραδόσεως ἀφοσίωσις τῶν ἡμετέρων λαῶν πρὸς τὴν Ὁρθοδοξίαν.

Ὁ τρόπος καθ' ὃν ἐκφράζονται αἱ θεμελιώδεις κανονικαὶ ἀρχαὶ τῆς Ὁρθοδοξίας εἰς τὰς σημερινὰς νομοθεσίας τῶν Ὁρθοδόξων Αὐτοκεφάλων καὶ Αὐτονόμων Ἐκκλησιῶν, δεικνύει πανταχοῦ τὴν ἀφοσίωσιν ταύτην καί, ἐπιτρέψατέ μοι, ὡς λειτουργὸς τῆς ὀρθοδόξου Ῥουμανικῆς Ἐκκλησίας νὰ εἶπω ὅτι ἡ ἀφοσίωσις τοῦ ἡμετέρου λαοῦ πρὸς τὴν τῶν προγόνων αὐτοῦ Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν εἶναι μεγίστη καὶ ὅτι αὕτη ἐκδηλοῦται περισσότερον, ἐπειδὴ εἰς τὸν λαὸν ἡμῶν ἀσφαλιζέται ἐνεργὸς παρουσία καὶ συμβολὴ ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ ζωῇ, ἕνεκα τῆς ἐν χρήσει σημερινῆς νομοθεσίας τῆς Ὁρθοδόξου Ῥουμανικῆς Ἐκκλησίας.

Ὁ φύλαξ τῆς νομοθεσίας ταύτης, ἐν ἣ διαφυλάσσονται αἱ κλασσικαὶ κανονικαὶ ἀρχαὶ τῆς Ὁρθοδοξίας ὑπὸ διαφόρους νέας ἐκφράσεις, εἶναι ὁ πεφωτισμένος καὶ ἔμπειρος Ποιμὴν ἡμῶν ἡ Α. Θειοτάτη Μακαριότης ὁ πατριάρχης Ἰουστινιανὸς μετὰ τῆς Ἁγίας Συνόδου. Ἐχομένη στερρῶς τῶν τῶν παραδόσεών της ἡ Ὁρθόδοξος Ῥουμανικὴ Ἐκκλησία καὶ φυλάττουσα τὰς κανονικὰς διατάξεις καὶ μὲ τὴν ἐπιβλεψίν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, προσπαθεῖ αὕτη—νὰ πραγματοποιήσῃ—διακονίαν ὅσον τὸ δυνατόν περισσότερον ἀφωσιωμένην εἰς τὸν Θεὸν καὶ τὸ ποίμνιον.

Παραμένουσα ἡ Ὁρθοδοξία πιστὴ εἰς τὴν διδασκαλίαν καὶ εἰς τὰς θεμελιώδεις κανονικὰς ἀρχάς, δὲν παύει νὰ παρακολουθῇ μετ' ἰδιαιτέρας προσοχῆς τὴν ἱστορικὴν ἐξέλιξιν τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς, ὡς καὶ τὴν ἱστορικὴν ἐξέλιξιν τῶν μορφῶν τῆς θρησκευτικῆς ζωῆς τῶν ἀνθρώπων. Αὕτη ἐπιδεικνύει ζωντανὴν παρουσίαν καὶ ἐνεργεῖ—μετ' ἀληθοῦς οἰκουμενικῆς ἀξίας πρὸς πάσας τὰς πραγματικότητας ἐν τῷ πλαισίῳ τῶν ὁποίων καλεῖται νὰ ἐργάζεται, πρὸς πάντας τοὺς τρόπους συνεννοήσεως, τοὺς ὁποίους προβάλλουν οἱ ἄνθρωποι, καὶ ἐπίσης πρὸς τὰς μορφὰς καὶ τὰς δυνατότητας προόδου εἰς πάντας τοὺς τομεῖς τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς.

Ἡ Ὁρθοδοξία δὲν εἶναι οὔτε ἐμπόδιον οὔτε πέτρα σκανδάλου εἰς τὸν δρόμον τῶν ἐμφύτων ἐπιθυμιῶν καὶ προσπαθειῶν τῶν ἀνθρώπων πασῶν τῶν

κατηγοριῶν, ἀνεξαρτήτως τοῦ βαθμοῦ τῆς ἐξελίξεως καὶ τῶν κοινωνικῶν συνθηκῶν εἰς τὰς ὁποίας εὐρίσκονται. Λόγω τῶν κανονικῶν αὐτῆς ἀρχῶν τῆς ὀργανώσεως καὶ τῆς ἀσκήσεως, ἀφήνει πᾶσαν ἐλευθερίαν εἰς τὴν ἐκδήλωσιν τοιούτων ἐπιθυμιῶν καὶ προσπαθειῶν. Μᾶλλον δὲ αὕτη γίνεται ἀφεύκτως μὴ μετὰ τῶν ἐμφύτων τάσεων πάντων τῶν ἀνθρώπων, καθόσον αὕτη ἐννοεῖ νὰ ὑπηρετῇ τὸν Θεόν, ὑπηρετοῦσα τοὺς ἀνθρώπους καὶ δὲν εἰδωλοποιεῖ οὐδεμίαν ἐκ τῶν μορφῶν τὰς ὁποίας ἐνδύει ἡ ἀνθρωπίνη ζωὴ, στοχάζουσα σήμερον, ὅπως καὶ κατὰ τὸ παρελθόν, ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν μορφῶν τούτων δὲν δύναται ποτὲ νὰ εἶναι τόσον μέγας καὶ τόσον ποικίλος, ὥστε νὰ καταλάβουν ὅλην τὴν εὐρύτητα, τὴν ὁποίαν παραχωρεῖ εἰς αὐτὰς ἡ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ τόσον ἐπὶ τῆς γῆς ὅσον καὶ ἐν τῷ οὐρανῷ.